

השפעה הדדית של הגירה ועוני סובייקטיבי: המקרה של מצרים

יהודית קאהן, יובב עשת, ניר בילפלד

תקציר

הגירה מהווה אסטרטגיית הישרדות בזמנים של משבר כלכלי. למרות זאת קיים ויכוח לגבי השאלה האם הגירה משפיעה על העוני ברמת הפרט. מעבר להסתכלות קצרת טווח של הגירה כאמצעי להישרדות, ניתן להתייחס להגירה כבחירה מכוונת לשיפור רמת המחיה באמצעות צבירה של הון אנושי והון כלכלי. המחקר הנוכחי בודק את הקשר בין הגירה ועוני במשקי בית באמצעות נתונים שנאספו במצרים. מטרות המחקר הן לנתח את ההשפעה של עוני סובייקטיבי בעבר על הבחירה להגר, ולקבוע מהי ההשפעה של הגירה על תפיסת העוני הסובייקטיבי. השפעת העוני בעבר על סטטוס ההגירה נמדדה באמצעות מודל פרוביט (Ordered Probit) המכיל שני משתנים אקראיים. נמצא כי הפרטים העניים ביותר במצרים נוטים להגר יותר מאשר אחרים. בנוסף, הגירה נמצאה כמשפרת את המצב הכלכלי של המהגר, אך למרות שלהגירה ישנן השפעות מסוימות על העוני הסובייקטיבי, לעוני בעבר ישנה השפעה חיובית חזקה על העוני הנוכחי, ממצא המאשר את קיומו של מעגל העוני.

מילות מפתח: הגירה, עוני סובייקטיבי, מצרים, הטיית בחירה

ד"ר יהודית קאהן, המכללה האקדמית תל-חי; yehuditk@telhai.ac.il ; יובב עשת, אוניברסיטת חיפה;
ניר בילפלד, המכללה האקדמית גליל מערבי

מבוא

נתוני הבנק העולמי משנת 2008 מדווחים על 200 מיליון אנשים המתגוררים מחוץ למדינת המוצא שלהם (Ratha & Xu, 2008). בשנת 2010 חל גידול במספר האנשים ל-215 מיליון, כ-3% מאוכלוסיית העולם (World Bank, 2011). למעשה, נתונים אלה מתארים את אוכלוסיית ההגירה הנכנסת כ"מדינה" החמישית בגודלה בעולם (United Nations, 2008). ההגירה המסורתית היוותה אסטרטגיית הישרדות בתקופות של אבטלה גבוהה, משבר כלכלי, רעב ומחסור במדינות השולחות (De Haas, 2010), אך מעבר לראייה קצרת טווח של ההגירה כהישרדות, הניידות של כוח העבודה נבעה מתוך מוטיבציה ומתוך בחירה מכוונת של המהגרים לצורך שיפור מצבם הכלכלי (Broadman, Pouget & Gatti, 2010) באמצעות צבירה של הון אנושי וכלכלי (Bebbington, 1999). כלומר, ההגירה יכולה לשמש ככלי להפחתת העוני על-ידי רכישת טווח רחב יותר של נכסים על מנת להבטיח את העתיד מפני לחצים וזעזועים כלכליים (De Haan, 2000). גידול בנכסים קבועים, ריבוי מקורות הכנסה והתגברות על חסמים לפיתוח כלכלי, מהווים אסטרטגיה לשיפור תנאי החיים של משקי הבית (De Haan et al., 2010; Broadman et al., 2010). ההגירה הבין-לאומית ממלאת תפקיד חשוב בתרומה של האזור לירידה בהיקף העוני בהשוואה לאזורים מתפתחים אחרים (Adams & Page, 2003; El-Saharty, Richardson & Chase, 2005). בעוד שמחקרים רבים הראו כי העברות הכספיות תורמות לכלכלה המתפתחת של המדינה המקבלת, נעשה מחקר מועט בלבד לבחינת ההשפעה שלהן על כלכלתם של משקי הבית.

המחקר הנוכחי בודק את הקשר בין הגירה ועוני ונעשה בו שימוש בנתונים מתוך סקר שנערך על משקי בית במצרים. מצרים היא אחת המדינות המקבלות העברות כספיות מהעולם בהיקף שהוא מן הגדולים ביותר (מדורגת במקום ה-14 מתוך כלל מדינות ה-OECD) והיא אחת מיצואניות ההגירה הגדולות במזרח התיכון ובצפון אפריקה (Nassar, 2009; World Bank, 2008a). המחקר הנוכחי בוחן תחילה האם הגורמים המעודדים הגירה קשורים לתפיסה הסובייקטיבית של הפרטים את מצבם הכלכלי. לאחר מכן, המחקר מבקש לקבוע האם ההגירה משפיעה על העוני הסובייקטיבי הנוכחי, כאשר משווים אותה לגורמים אחרים כגון מצב משפחתי, השכלה, מגורים באזורים עירוניים ורמות שונות של עוני לפני ההגירה. במחקרים קודמים לא נמצאו ראיות לגבי קשר בין עוני להגירה היות וקשה מאוד להפריד בין הסיבה לתוצאה בצורה אמפירית, כלומר, האם ההגירה קובעת את רמת החיים של האדם או רמת החיים משפיעה על ההחלטה להגר. ההגירה יכולה לשמש כמכניזם המשפיע על הגידול באי השוויון לאורך זמן: בקרב האוכלוסייה הענייה, האפשרות להגירה היא מוגבלת ביותר בשל העלויות הכרוכות בכך. לעומת זאת אצל משקי בית עשירים יותר ההגירה נגישה יותר ולכן הם יכולים לשפר את רמת חייהם. מכאן, שההגירה מגדילה את הפערים במדינות המוצא בין מהגרים ללא-מהגרים. אנו מעוניינים בהערכה של השפעות ההגירה על תפיסת העוני הנוכחי ולכן עלינו לקחת בחשבון את ההשפעה של העוני בעבר על משתנה ההגירה. מכאן, שהבדיקה של הגירה ועוני בשתי נקודות זמן, לפני ואחרי הגירה, היא מכריעה.

תרומת ההגירה לפרט ולחברה

ההגירה מהווה תועלת למהגר עצמו בכך שמצבו הכלכלי משתפר (Broadman et al., 2010), ובנוסף, היא תומכת גם בפרטים אחרים המעוניינים להגר, זאת באמצעות רשת של פרטים מהגרים (Stark & Jakubek, 2013). רשת ההגירה מוגדרת כרשת של קשרים בין-אישיים בין מהגרים ולא-מהגרים ובין ארצות המוצא לארצות היעד (Massey et al., 1993). רשתות אלו חיוניות להתפתחות ההגירה ויש להן תפקיד בהפחתת סיכוני ההגירה והעלויות הנגזרות ממנה (Massey, 1990). תמיכה זו מאפשרת את הגירתם של פרטים נוספים ממדינות המוצא (Stark & Jakubek, 2013).

בנוסף ליתרונות הישירים עבור המהגר עצמו, ההגירה תורמת גם ברמה המקרו-כלכלית. מחקרים הראו שמשקי בית של מהגרים ישקיעו יותר במדינת המוצא מאשר משקי בית של לא-מהגרים. כמו כן, ההשקעה בדיוור, בעסקים קטנים ובחינוך גורמת להכפלת ההכנסה הלאומית בזכות העברות של כספים המגיעים למשקי בית של לא-מהגרים (De Haas, 2009; Taylor, Rozelle & de Brauw, 2003). במאמרם, דוקוויאר ורפופורט (Docquier & Rapoport, 2006) מציגים הסברים שונים לשאלה מדוע המהגרים מעבירים כספים עבור השקעות, תשלומי הלוואות ותרומות למדינת המוצא שלהם. החוקרים ציינו שמשפחתו של המהגר הנשארת במדינת המוצא משתמשת בכספים אלו כהכנסה נוספת למשק הבית על מנת לרכוש נכסים וסחורות וגם כדי להחזיר הלוואות שנלקחו לצורך מימון ההגירה. למעשה, רוב הכספים המתקבלים במשקי הבית במדינות הערביות משמשים אותם לצריכה מיידית ולא למטרות השקעה (Zohry, 2013). במחקרם, טיילור וחוב' (Taylor et al., 2003) מצאו כי ההגירה מביאה לעלייה של 16%-43% בהכנסות של משקי הבית הלא-מהגרים. המהגרים קשורים נפשית ופיזית למדינות המוצא שלהם (Mehrez & Hamdy, 2010), לכן, לאחר ההגירה הם נחשפים להזדמנויות כלכליות ולימודיות המעוררות בהם רצון לתרום ולסייע למדינות המוצא, לא רק בפוליטיקה ובפילנתרופיה אלא גם באמצעות מינוף ההון האנושי, החברתי והכלכלי שלהן (Riddle, 2008).

יתרה מזאת, מחקרים הראו שההגירה החוזרת תורמת אף היא למדינות המוצא. על-פי מקורמיק ווהבה (McCormick & Wahba, 2003), הגירה חוזרת משפיעה על הכלכלה במדינת המוצא באמצעות שני ערוצים עיקריים: הערוץ הראשון מאפשר צבירת חסכונות על-ידי המהגרים בתקופה בה הם חיים מחוץ לארצם. צבירת חסכונות זו לא הייתה אפשרית ללא הגירה בשל המשכורות הנמוכות בארצות המוצא. בנוסף, ההזדמנויות לתעסוקה עצמאית במדינות המתפתחות הן מוגבלות מבחינת מזילות האשראי, ולכן ההגירה וצבירת החסכונות עשויים לסייע לפרטים המעוניינים בתעסוקה עצמאית להתגבר על מגבלות האשראי בשוק המקומי (Shen, Docquier & Rapoport, 2010). הערוץ השני מאפשר רכישת מיומנויות במדינות היעד. אפשרות זו מדגישה את הפוטנציאל של ההגירה להשפיע על חוסר השוויון לא רק דרך האפקט הישיר של ההגירה על ההכנסה אלא גם באמצעות שדרוג של אפשרויות התעסוקה. מחקרים שונים הראו שמהגרים החוזרים לארצות מוצאם יוזמים ומקימים בהן עסקים חדשים יותר מאשר לא-מהגרים. ההגירה היא הסיבה ליכולתם של המהגרים לתרום ליצירת תעסוקה במדינות המוצא היות והם בעלי סיכויים גבוהים יותר להפוך ליזמים מאשר לא-מהגרים (Piracha & Vadean, 2010). במחקר שנעשה במצרים, החוקרים הראו כי ליזמות הנעשית על-ידי מהגרים חוזרים ישנו סיכוי גדול יותר לשרוד מאשר פעילות יזמית מקומית אחרת (Marchetta, 2012).

הודות לניסיון ולחסכונות אותם הם צברו בעת השהייה במדינה שאליה היגרו (Démurger & Xu, 2011; Giulietti, Wahba & Zimmermann, 2013; Gubert & Nordman, 2011; Wahba & Zenou, 2012).

להגירה החוזרת יש השפעה חיובית על ההון האנושי והפיננסי וכן על שוק העבודה במדינות המוצא (Riddle, 2008). היא מביאה לגידול בפריור העבודה, בהשקעות ובעסקי המסחר עם מדינות המוצא (Zaiceva & Zimmermann, 2012).

בנוסף, הכספים המועברים בחזרה למדינת המוצא מתפקדים כמימון חיצוני חשוב עבור המדינות המתפתחות (Banga & Sahu, 2010; Gupta, Pattillo & Wagh, 2007) היות והם מהווים מקור אמין ויציב יותר של הון מאשר תזרימי מזומנים חיצוניים אחרים (Ratha, 2005; Yang, 2006). העברות הכספים המתקבלות מקדמות את הצמיחה הכלכלית (Aggarwal, Demirguc-Kunt & Peria, 2006), מגדילות את היקף הפעילויות היזמיות והעסקיות החדשות ומאפשרות להרחיב את הפתיחות הכלכלית במדינות מתפתחות (Vaaler, 2011). גאריפ (Garip, 2012) הראה שהעברות כספים והגירה חוזרת הם הסיבה לרווחה כלכלית אצל מהגרים בהשוואה ללא-מהגרים, והם הגורמים המגדילים את אי-השוויון בין שתי האוכלוסיות. בנוסף להרחבת הפעילות הכלכלית, העברות הכספים מאפשרות להפחית את עלויות ההלוואות הנלקחות בשוקי ההון הבין-לאומיים על-ידי מדינות המוצא בזמנים של מצוקה כלכלית, היות והמהגרים מונעים ממניעים אלטרואיסטיים ושולחים סכומי כסף גדולים הביתה, למדינות המוצא (Gupta, 2007; Pattillo & Wagh, 2007).

על-פי פאנט (Pant, 2008), העברות הכספים המתקבלות הן בעלות השפעה מקרו-כלכלית חיובית בכך שהן מעוררות ביקושים למוצרים ולשירותים שונים, הן מקלות על העוני, משפרות את תנאי המחיה (Adams, Cuecuecha & Page, 2008; McKenzie, Gibson & Stillman, 2010; Shimada, 2010) ותורמות לפיתוח הכלכלה במדינת המוצא (Giulietti, Wahba & Zimmermann, 2013; Gupta, Pattillo & Wagh, 2007).

לעתים קרובות העברות הכספים חורגות מעבר לסכומים אחרים במטבע חוץ שמדינת המוצא מקבלת (Ratha, 2005); העברות הכספים ממהגרים בעולם שולשו מ-100 מיליארד דולר בשנת 2000 ל-330 מיליארד דולר בשנת 2010 (Moneygram, 2010 בתוך Vaaler, 2013). זאת ועוד, הן היוו את תזרימי המזומנים הכלכלי הגדול ביותר במספר מדינות פחות מתפתחות (Vaaler, 2013). נראה כי מגמה זו יציבה באופן יחסי למרות המשבר הכלכלי של השנים האחרונות (Yang, 2011), כך שבשנות ה-2000, 70% מהעברות הכספים הופנו למדינות שאינן חברות בארגון לשיתוף פעולה ופיתוח כלכלי (OECD) וכמחצית מהכספים שהופנו למדינות המתפתחות הגיעו ממדינות מתפתחות אחרות (Vaaler, 2013). העברות הכספים המתקבלות הן בין 40% ל-50% מהתוצר המקומי הגולמי (תל"ג) ומהוות אחוז גבוה יותר מהתל"ג במדינות בעלות הכנסה נמוכה בהשוואה למדינות עשירות יותר (Banga & Sahu, 2010; Ratha, 2005), עובדה המרמזת על כך שהגירה היא אסטרטגיה הנמצאת בשימוש המדינות העניות. על-פי נתוני ה-OECD (1992), הפיתוח הכלכלי בעקבות העברות הכספים מעודד הגירה בטווח הקצר, בכך שהוא מאפשר לפרטים המעוניינים להגר משאבים גבוהים יותר למימון ההגירה.

מספר מחקרים מתייחסים לקשר בין העברות הכספים למצב העוני, ועולה מהם כי לכספים הנשלחים על-ידי המהגרים ישנה השפעה התורמת לצמצום רמת העוני. למשל, סקר

שנערך על-ידי אדמס ופיג' (Adams & Page, 2005b) ב-71 מדינות מתפתחות מראה שלהעברות הכספיות הבין-לאומיות ישנה השפעה חזקה על העוני. גם בנגה וסוהו (Banga & Sahu, 2010) מצאו שההעברות גבוהות מהתל"ג ביותר מ-5% ובכך מפחיתות באופן מובהק את רמת העוני במדינות המקבלות. כתוצאה מכך, בזמן שמצב של עוני כרוני, המוגדר כמחסור מובהק במשך תקופה של חמש שנים או יותר (Hulme & Shepherd, 2003), מועבר מדור לדור, ההגירה יכולה לספק דרך מילוט ממעגל העוני (Kothari, 2002).

נושא חשוב במחקר על הגירה ועוני הוא בחירת השיטה למדידת העוני. העוני קשה למדידה (Guagnano, Santarelli & Santini, 2013) מכיוון שהוא מהווה מצב רב-ממדי ויכול להיות סובייקטיבי, אובייקטיבי, יחסי או מוחלט. ניתן למדוד את העוני באמצעות הכנסה, נכסים, רמת צריכה והוצאה כספית של הפרטים. על-פי מחקרים קודמים, מדדים כלליים של עוני, הכוללים את התפיסות והרגשות של האנשים (Van Praag & Ferrer-i-Carbonell, 2005), יכולים להיות יעילים יותר מאשר מדדים צרים של סטטוס אובייקטיבי המבוסס על רמת הכנסה. לכן, מדדים של עוני סובייקטיבי נמצאים בשימוש נרחב וכוללים את ההיבטים הכלכליים, החברתיים והתרבותיים של העוני.

סקירה על עוני סובייקטיבי, שנערכה על-ידי ון-פראג ופררי קרבונל (Van Praag & Ferrer-i-Carbonell, 2005), מסבירה כי העוני הוא הרגשה אישית ואינו מצב אובייקטיבי ולכן צריך להימדד באמצעות מדד של רמת שביעות רצון. נמצא כי בשאלונים על עוני סובייקטיבי, הכוללים שאלות על שביעות רצון ועל סיפוק, פרטים החווים נסיבות חיים דומות יספקו תגובות דומות.

כלל ההגדרות של עוני בספרות המחקרית מתאימות לאחת משלוש הקטגוריות הבאות: (1) הפרט הוא בעל הכנסה הנמוכה מהסכום המינימלי הנדרש לצרכיו הבסיסיים; (2) לפרט יש פחות אמצעי מחיה מאשר לפרטים אחרים בחברה; ו-(3) הרגשתו של הפרט שאין לו די על מנת להסתדר (Hagenaars & de Vos, 1988).

החוקרים גוהרט וחוב' (Goedhart, Halberstadt, Kapteyn & van Praag, 1977) היו בין הראשונים להשתמש במדדים של עוני סובייקטיבי. במחקרם, הם ביקשו מהפרטים להגדיר את ההכנסה המינימלית הדרושה להם לצורך קיום משפחתם. הם גילו שערך זה משתנה בהתאם למאפייני הפרט והופך את הגדרת קו העוני האובייקטיבי ללא רלבנטית. מחקרים אמפיריים נוספים שנערכו באירופה, הדגימו גם הם מדדים סובייקטיביים של תפיסת הפרט את העוני. אחד ממחקרים אלו נערך ברוסיה על-ידי רוואליון ולוקשין (Ravallion & Lokshin, 1999) ונמצא בו כי הממד הסובייקטיבי נמצא במתאם עם מדדים אובייקטיביים. על-פי החוקרים, מצב כלכלי סובייקטיבי מספק מידע רב יותר וקשור לרמת הבריאות, החינוך והתעסוקה. בנוסף, מעבר לנתונים המספריים, המחקר מסביר את תפיסתם של הפרטים לגבי מצבם הכלכלי הנוכחי לעומת מצב כלכלי אפשרי עתידי. החוקרים מצאו שרווחה כלכלית סובייקטיבית מושפעת מנכסים והכנסה יחסית לקהילה ומציפיות לרווחה עתידית (Ravallion & Lokshin, 2002). במחקר אחר שנערך בסלובניה, נמצא שתפיסת העוני קשורה למאפיינים חברתיים-כלכליים של משק הבית (Stanovnik & Verbic, 2004). גם גואג וחוב' ערכו ניתוח השוואתי בין ארצות אירופה ומצאו שעוני סובייקטיבי קשור למאפיינים חברתיים-כלכליים של משק הבית ולהון החברתי (Guagnano, Santarelli & Santini, 2013).

מצרים – סקירה

מצרים היא אחת מעשר המדינות המובילות במספר המהגרים ממנה (World Bank, 2011) ויצואנית כוח העבודה העיקרית מאז שנות ה-70, כאשר 10% מכוח העבודה שלה עובד מחוץ למדינה בכל נקודת זמן (Wahba, 2007). בתקופת שגשוג משק הנפט של שנות ה-70, מספרם של המצרים שהיגרו למדינות המפרץ היה הגדול ביותר, אך בשנות ה-80 וה-90, עובדים אסייתיים החליפו את העובדים הערבים במדינות אלו, שינוי זה ומלחמת המפרץ שהתחוללה ב-1991, בלמו את ההגירה המצרית למדינות הנפט והביא למגמה חדשה של הגירה לאירופה.

על-פי נתוני הבנק העולמי, בשנת 2009, מנתה אוכלוסיית מצרים 83 מיליון איש. מספר המהגרים ממנה עד שנת 2010 היה כ-3.7 מיליון, שהם כ-4.4% מכלל האוכלוסייה 2011. המדינות הערביות הן הקולטות העיקריות של ההגירה הערבית, אחריהם מובילות ברשימה צפון אמריקה ואירופה (World Bank, 2011). מדינות גדולות אחרות, כגון טורקיה ומרוקו, מציגות גם הן נתוני הגירה גבוהים, 5.6% של מהגרים מסך האוכלוסייה עד שנת 2010 בטורקיה ו-9.3% מהגרים מסך האוכלוסייה עד שנת 2010 במרוקו. אבל, לעומת מצרים, עיקר המהגרים מטורקיה ומרוקו מהגרים למדינות אירופה כאשר רוב הטורקים מהגרים לגרמניה (Focus migration, 2009) (World Bank, 2011; De Haas, 2009) בעיקר לצרפת (World Bank, 2011).

בשנת 2008, ההעברות הכספיות של מהגרים למצרים הסתכמו ב-8.7 מיליארד דולר והיוו 5.3% מהתל"ג המצרי. סכום זה היה המקור הגדול ביותר של מטבע חוץ שהפך את מצרים למקבלת ההעברות הגדולה ביותר במזרח התיכון וצפון אפריקה (World Bank, 2008a). בשנת 2010, ההעברות הכספיות ירדו ל-7.7 מיליארד דולר – 4% מהתמ"ג. למרות זאת, מצרים שמרה על מקומה כאחת מעשר המדינות הגדולות בעולם המקבלות העברות כספיות (World Bank, 2011). בשנת 2011, סכום ההעברות למצרים גדל ל-14.3 מיליארד דולר שהם 6.2% מהתמ"ג (Zohry, 2013). גם טורקיה ומרוקו הראו הון גבוה שמקורו בהעברות כספיות. בשנת 2010 העברות הכספיות לטורקיה הסתכמו ב-9.5 מיליארד דולר עם גידול של 3.2% בתמ"ג בין השנים 2005-2009, ובמרוקו ההעברות הכספיות הסתכמו ב-6.4 מיליארד דולר שהם 10% מהתמ"ג (World Bank, 2011).

הערכה שנעשתה על-ידי הבנק העולמי הראתה כי ל-16.7% מאוכלוסיית מצרים לא היו מספיק משאבים כלכליים על מנת למלא את צורכיהם הבסיסיים ו-2.9% מהאוכלוסייה הוגדרו כעניים מאוד (El-Saharty et al., 2005). בסקר שדה שנערך על-ידי זוהרי (Zohry, 2007), נמצא כי חלק גדול מההעברות הכספיות למצרים משמשות להוצאות היומיומיות של משקי הבית, כגון הוצאות על אוכל ובריאות ורק נתח זעום מופנה לחסכונות והשקעות (Nassar, 2011). גם במרוקו המצב דומה, ובה כחצי ממשקי הבית מושפעים ישירות מההגירה וההעברות הכספיות אליהם (Hamdouch & Wahba, 2012). במחקר שנעשה על-ידי ברנגר וחוב' (Bérenger, Deutsch & Silber, 2013) נמצא, שלמשקי בית עניים במצרים אין בית בבעלותם ואף לא גישה לתשתיות מודרניות בסיסיות.

בעוד שבאופן מסורתי המצרים המהגרים לאירופה וצפון אמריקה הינם בעלי השכלה גבוהה יותר מאלה המהגרים למדינות המפרץ, הגידול בהגירה הלא חוקית לאירופה שינה את האיוון הזה והביא אליה מספר גדול יותר של מהגרים לא מיומנים (Zohry, 2007).

המצרים הם בדרך כלל מהגרים זמניים ורובם חוזרים הביתה לאחר תקופת עבודה מחוץ למצרים (Nassar, 2008). בניגוד אליה, רק פחות מ-1% מהמהגרים המרוקאים חזרו למדינתם עד שנת 2004 (Hamdouch & Wahba, 2012). מהרז וחמדי (Mehrez & Hamdy, 2010) מצאו שתפוצה של מהגרים מצרים מיומנים תרמה לארצם באמצעות העברת טכנולוגיה מתקדמת, יזמות, הגירה חוזרת, העברות כספים ותרומות.

ההגירה המצרית מאופיינת כהגירה ליעדים שונים בעולם. ערב הסעודית היא המדינה הקולטת את מספר המהגרים המצרים הגדול ביותר (Schramm, 2005), עם יותר ממיליון מהגרים בשנת 2010 (Zohry, 2013). מיעוט המהגרים המצרים המהגרים לצמיתות לאירופה, מתגוררים באיטליה (World Bank, 2008b; Nassar, 2009) - 90,000 בשנת 2010. באופן כללי, ההגירה המצרית לאירופה היא זמנית ומורכבת בעיקר מגברים (Zohry, 2013). הגורמים המעודדים הגירה ממצרים הם בעיקר כלכליים. לפי זוהרי (Zohry, 2007), 37% מהמהגרים מדווחים שהם מובטלים ולכן בעלי מוטיבציה להגירה. אבטלה גבוהה זו מובילה גברים צעירים רבים לחפש אחר תעסוקה, השכלה והזדמנויות עסקיות במדינות אחרות.

שיטה והגדרות

המידע לצורך ביצוע המחקר נאסף מתוך בסיס הנתונים של הארגון ההולנדי הבין-תחומי לחקר הדמוגרפיה (The Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute - NIDI), שהוסמך על-ידי המשרד הסטטיסטי של הנציבות האירופאית (EU Commission's Statistical Bureau) לחקור את גורמי הדחיפה והמשיכה הקובעים את זרם ההגירה הבין-לאומית לאיחוד האירופי.

סקר משקי בית נערך במצרים ובארבע מדינות נוספות בין החודשים מאי-אוקטובר 1997 על מנת לקבל את מאפייניהם של הפרט, של משקי הבית ושל הסביבה הכלכלית המשפיעים על החלטת אנשים להגר. נתוני ה-NIDI הם ייחודיים בכך שהם מתייחסים לשתי נקודות זמן במדידה של רמת העוני - לפני ואחרי ההגירה. למרות שמידע זה הוא היסטורי, זהו המידע הזמין היחיד על מנת לפרש את ההשפעה של הגירה על העוני. הסקרים נעשו בקרב גברים ונשים מבוגרים המתגוררים במשק הבית בנקודת זמן אחידה. למשתתפים חולקו שני סוגים של שאלונים: שאלון אחד ברמת הפרט השואל על נתוני הדמוגרפיים, ושאלון שני המתייחס למשק הבית כיחידה כלכלית.

לפי נתוני האו"ם (United Nations, 1997), בזמן איסוף המידע בשנת 1997, חיו קרוב לשני מיליון מצרים מחוץ לארצם, והעברות הכספים שהתקבלו במצרים הסתכמו ב-3 מיליארד דולר (Di Bartolomeo, Fakhoury & Perrin, 2010).

במחקר הנוכחי, "מהגר" הוגדר כאדם שחי בארץ אחרת במשך שנה אחת לפחות, כפי שהוגדר על-ידי יחידת הסטטיסטיקה של האו"ם (Ratha & Xu, 2008). בשאלון, הפרט המהגר מהווה את יחידת הניתוח. המהגר מוגדר כפרט ששהה במשך שנה אחת לפחות מחוץ למדינתו, בין הגילאים 18-65. במקרה בו המהגר שהה בזמן הריאיון מחוץ למצרים, אחד מבני המשפחה שימש כנציג ורואיין בשמו.

"משק בית מהגר" הוא משק בית שבו לפחות אחד מבני הבית חי מחוץ למצרים בעת ביצוע הסקר או לפחות שנה אחת בעבר. הנסקרים דיווחו על מצבם הכלכלי הנוכחי ועל זה שלפני ההגירה. "משקי בית לא-מהגרים" הם משקי בית בהם אף אחד מבני הבית לא היגר מעולם. נסקרים אלו נשאלו על מצבם הכלכלי חמש שנים טרם ביצוע המחקר.

המדידה של עוני כלכלי סובייקטיבי מבוססת על השאלה: "בסך הכול, האם המצב הכלכלי של משק הבית הינו יותר ממספיק, מספיק, מספיק בקושי או לא מספיק על מנת לקנות צרכים בסיסיים?" על שאלה זו המשתתפים ענו פעמיים: מהגרים העריכו את רמת העוני שלהם לפני ההגירה ובזמן עריכת הסקר; לא-מהגרים העריכו את רמת העוני שלהם חמש שנים לפני הסקר ובזמן הסקר. מכאן, יכולנו להגדיר ארבע רמות עוני: של מהגרים ולא-מהגרים, בעבר ובהווה.

עבור משתנים דמוגרפיים עשינו שימוש במצב משפחתי, רמת השכלה (התעודה הגבוהה ביותר, לפחות ברמת בית ספר תיכון) ומספר הילדים החיים במשק הבית. השתמשנו בשעות העבודה השבועיות שהוצהרו לפני ההגירה כמדד של חריצות, ומדדנו את יחסי הרשת החברתית של המשפחה (האם יש למשפחה קרובי משפחה החיים במדינת היעד).

מדדים

המשתנה התלוי המשמש כמדד לעוני הוא העוני הסובייקטיבי. רמות העוני הסובייקטיבי דורגו לארבע רמות על-פי השאלה: "באופן כללי, האם המצב הכלכלי של משק הבית הוא יותר ממספיק, מספיק, מספיק בקושי, או לא מספיק על מנת לרכוש מצרכים בסיסיים?".

במחקר נעשה שימוש במודל פרוביט (Simultaneous Bivariate Ordered Probit) על מנת להעריך את ההשפעה של עוני בעבר על מאפייני הפרט (לפני הגירה, או בחמש השנים הקודמות עבור לא-מהגרים) ועל סטטוס ההגירה. מתודולוגיה דומה של עוני סובייקטיבי הוצגה במחקרו של פוסקו (Fusco, 2013) עבור פרקי זמן שונים.

סטטוס ההגירה (Migrants) הוא משתנה דמה השווה ל-1 באם הפרט הוא מהגר, ו-0 באם הפרט לא היגר מעולם. עבור מאפייני הפרט המשפיעים על ההחלטה להגר, התחשבנו במשתנים הדמוגרפיים והפסיכולוגיים הבאים: מצב משפחתי, רמת השכלה, מספר הילדים במשק הבית, מספר שעות עבודה בשבוע כמדד לחריצות, מספר החדרים בבית (עוני אובייקטיבי), בני משפחה החיים במדינות היעד (קיום רשת חברתית מחוץ למצרים) והאמונות על ההגירה כגורם היכול לשפר את המצב הכלכלי של משק הבית.

מספר בעיות מתודולוגיות צוינו במחקרם של סבטס-וילר וחוב' (Sabates-Wheeler, Sabates & Castaldo, 2008) והם נלקחו בחשבון בעת ביצוע מחקר זה. קיימת הטיית בחירה כאשר מעריכים את ההשפעות של ההגירה על עוני נוכחי, היות ואסטרטגיית ההגירה היא לא תופעה רנדומלית אצל המהגרים. ייחודיות המודל שלנו היא בשימוש של ארבע רמות של עוני נוכחי. כיוון הסיבתיות להגירה נובע מעוני בעבר להגירה, ומהגירה ועוני בעבר יחדיו לעוני נוכחי. היות והגירה היא משתנה דיכוטומי תלוי ועוני נוכחי הוא משתנה אורדינלי תלוי, יהיה נכון להשתמש בכל ארבע הרמות של העוני הנוכחי בהערכה. על מנת לעשות כך, יישמנו מודל פרוביט סימולטני (Simultaneous Bivariate Ordered Probit). שיטה זו היא הרחבה לשיטה של סבטס-וילר וחוב' (Sabates-Wheeler, Sabates, & Castaldo, 2008), בה העוני הנוכחי הוא משתנה שמיון מחדש רק לשתי קטגוריות למטרות הערכה, והמודל הוערך על-ידי Bivariate Probit בו זמנית.

המודל

השתמשנו במודל של נראות מרבית (maximum likelihood) (Sajaia, 2008) כאשר למודל נוספו ארבע אינטראקציות במקום אחת שהוצגה במודל המקורי. רודמן (Roodman, 2009) פיתח שיטת אמידה המתבססת על אמידה רקורסיבית של מערכות משוואות. הוא הריץ כל משוואה בנפרד ואיחד אותן למערכת בשלב מאוחר יותר. העדפנו לאמוד מלכתחילה את המשוואות כמערכת מתוך התפלגות נורמלית דו-ממדית.

במודל Ordered Dependent Variable, המשתנה הנצפה מציין תוצרים המייצגים קטגוריות סדורות או מדורגות. במודל Binary Dependent Variable אנו יכולים למדל את התגובה הנצפית על-ידי לקיחה בחשבון של המשתנה הסמוי y_i^* התלוי ליניארית במשתנים המסבירים x , כאשר ε הוא משתנה רנדומלי.

$$(1). M_{t-m,i}^* = x_{1i}' \beta_1 + \varepsilon_{1i}$$

$$(2). P_{t,i}^* = x_{2i}' \beta_2 + \gamma_1 M_{t-m,i}^* P_{1t-m,i} + \gamma_2 M_{t-m,i}^* P_{2t-m,i} + \gamma_3 M_{t-m,i}^* P_{3t-m,i} + \gamma_4 M_{t-m,i}^* P_{4t-m,i} + \varepsilon_{2i}$$

המשתנה התלוי M_{t-m}^* הוא משתנה סמוי של הנטייה להגירה. המשתנה התלוי P_t^* מייצג במודל שלנו את ההרגשה הנוכחית של הנציג בהתאם למצב הכלכלי שלו ומקבל ערך של 1 עבור יותר ממספיק, 2 עבור מספיק, 3 עבור מספיק בקושי ו-4 עבור לא מספיק כלל. X_1 הוא משתנה בקרה במשוואה 1 ו- X_2 הוא משתנה בקרה במשוואה 2. במודל הבסיסי שלנו אנו מניחים ש: $\gamma_2 = \gamma_3 = \gamma_4 = \gamma_1$, כלומר כל רמות העוני ההתחלתי חולקים את אותה השפעת הגירה על רמת העוני הנוכחי.

היות ואנו לא צופים בשני המשתנים התלויים הסמויים שלנו, אנו משתמשים במסגרת מודל הפרוביט הסימולטני (Simultaneous Bivariate Ordered Probit). אנחנו צופים ברמת העוני כמשתנה סדור, לכן משתמשים בשיטת Ordered Observed עבור שני משתנים סמויים אלה.

הסוגיה האקונומטרית היא ש- M_{t-m}^* הוא משתנה רנדומלי היות והוא כולל שגיאה

אקראית (error term). חשוב יותר, במקרה בו ε_1 נמצא בקורלציה עם ε_2 זהו משתנה אנדוגני. אנו מניחים, בלי לאבד את הכלליות, שהשגיאה האקראית נמצאת בקורלציה בין שני משוואות אלו, היות ואותו נציג מחליט על הגירה ויש לו השפעה על העוני הנוכחי. אחד מהיתרונות במודל Bivariate Ordered Probit, שהוא מאפשר מדידת השפעות ישירות ועקיפות. ניתן לומר בבירור, שהעוני ההתחלתי משפיע באופן ישיר על העוני הנוכחי, ובאופן עקיף על ההגירה. על מנת להתמודד עם האנדוגניות של המשתנה המסביר של הגירה, אנו מציעים סדרה של משתני עזר (instruments), משתנים המשפיעים באופן עקיף על משתנה העוני דרך ההחלטה להגר: אמונה לגבי היעילות של הגירה בשיפור המצב הכלכלי, קרובי משפחה במדינת יעד מועדפת (עבור לא-מהגרים), או קרובי משפחה במדינת היעד האחרונה (עבור מהגרים). אנו מניחים ששניהם משפיעים בצורה עקיפה בלבד על רמת העוני הנוכחי דרך ההשפעה שלהם על הגירה.

בנוסף אנו כוללים את המשתנים המסבירים הבאים: (1) עוני בעבר (past_Poor) – ההרגשה הסובייקטיבית לגבי המצב הכלכלי לפני חמש שנים (ארבע רמות); (2) חדרים (Rooms) – מספר החדרים בדירה; (3) נישואים (Married) – משתנה דמה המייצג את המצב המשפחתי (1 עבור נשוי, 0 עבור לא נשוי); (4) מספר ילדים (Child_num) – מספר הילדים אצל מהגרים נשואים

להם יש ילד אחד לפחות; (5) השכלה (Educ) – משתנה דמה המייצג את התעודה הגבוהה ביותר (1 – סיים לפחות בית ספר תיכון, 0 – לא סיים בית ספר תיכון); (6) גיל (Age) – גיל המרוויין בעת מילוי השאלון; (7) שעות עבודה (hours_Was) – מספר שעות עבודה שבועיות בממוצע לפני ההגירה; (8) העברות כספיות (Remit) – משתנה דמה המייצג האם משק הבית מקבל העברות (1 – מקבל, 0 – לא מקבל); (9) בן משפחה במדינת היעד (Fampref) – משתנה דמה המייצג האם קיים בן משפחה במדינת היעד, 0 – אחרת; (10) אמונה לגבי הגירה (Improves) – משתנה דמה המייצג את האמונה של הפרט, האם אתה מאמין שהגירה משפרת את רמת החיים (1 – הפרט מאמין, 0 – אחרת); (11) מגורים בעיר (City) – משתנה דמה המייצג האם הפרט מתגורר בעיר או בכפר טרם ההגירה (1 – מתגורר בעיר, 0 – לא מתגורר בעיר).

תוצאות

סטטיסטיקה תיאורית

המדגם כולל 1,122 פרטים, 73.5% מהם לא-מהגרים ו-26.5% מהגרים. בהתחשב בעוני הנוכחי והתפתחות העוני, המצב הכלכלי של המהגרים בשתי המדינות גבוה יותר ומשתפר עבור מהגרים מאשר לא-מהגרים.

טבלה 1: התפלגות לא-מהגרים ומהגרים על פי מאפייני הפרט

סה"כ	מהגרים (מהגר מדרגה ראשונה במשק הבית)	לא-מהגרים (אין מהגר מדרגה ראשונה במשק הבית)	
1122	296	826	מספר התצפיות
0.890	0.986	0.855	נישואים (%)
0.293	0.195	0.328	עיר (%)
0.733	0.881	0.680	אמונה לגבי הגירה (%)
0.146	0.543	0.003	בן משפחה במדינת היעד (%)
42.422	38.956	43.664	גיל (ממוצע)
24.213	46.632	16.179	שעות עבודה (ממוצע)
4.338	4.543	4.265	מספר חדרים (ממוצע)
0.302	0.452	0.248	השכלה (ממוצע)
3.707	3.121	3.917	מספר ילדים (ממוצע)
0.064	0.097	0.052	מקבלי העברות כספים (ממוצע)

הערה: הנתונים התקבלו מתוך European Communities ו-NIDI: גורמי Push ו-Pull קובעים את זרימת ההגירה הבין-לאומית.

ההגירה גדלה בצורה מונוטונית יחד עם עוני סובייקטיבי לפני ההגירה. בין המשיבים שדיווחו כי המצב הכלכלי הוא יותר ממספיק רק 20.3% היגרו, אחוז זה גבוה יותר בכמעט 50% עבור משיבים שדיווחו שהמצב הכלכלי שלהם לא מספיק. מעבר לכך, השיפור במצב הכלכלי תלוי ברמת העוני ההתחלתית. בין המשיבים שדיווחו כי המצב הכלכלי הוא מספיק בקושי,

42.7% מהמהגרים שיפרו את המצב הכלכלי שלהם בעקבות ההגירה, בהשוואה ל-25% בלבד מהלא-מהגרים.

בהשוואה ללא-מהגרים, ישנם יותר מהגרים נשואים, ולהם מספר ילדים נמוך יותר. המהגרים משכילים יותר, חיים באזורים לא עירוניים ובבתים גדולים יותר. הם חרוצים יותר היות והם עובדים בממוצע 46 שעות בשבוע בהשוואה ל-16 שעות עבודה בלבד שעובדים הלא-מהגרים. 88% מהמהגרים היו משוכנעים שההגירה היא אסטרטגיה לשיפור תנאי המחיה ול-50% מהמהגרים היו בני משפחה שכבר חיו במדינות יעד פוטנציאליות. מידע זה מדגיש את חשיבותן של האמונות ואת חשיבותה של רשת משפחתית בהחלטה להגר.

טבלה 2: התפלגות של לא-מהגרים ומהגרים על-פי עוני בעבר, עוני נוכחי והתפתחות העוני

עוני בעבר	לא-מהגרים (אין מהגר מדרגה ראשונה במשק הבית)	מהגרים (מהגר מדרגה ראשונה במשק הבית)	סה"כ
יותר ממספיק	5.2%	3.4%	4.7%
מספיק	68.6%	54.7%	65.0%
מספיק בקושי	20.2%	26.4%	21.8%
לא מספיק	5.9%	15.5%	8.5%
מספר התצפיות	826	296	1122
עוני נוכחי	לא מהגרים	מהגרים	סה"כ
יותר ממספיק	3.0%	5.4%	3.7%
מספיק	59.9%	55.7%	58.8%
מספיק בקושי	27.1%	27.0%	27.1%
לא מספיק	9.9%	11.8%	10.4%
מספר התצפיות	826	296	1122
התפתחות העוני	לא מהגרים	מהגרים	סה"כ
שיפור	9.1%	22.0%	12.5%
ללא שינוי	69.2%	64.5%	68.0%
החמרה	21.7%	13.5%	19.5%
מספר התצפיות	826	296	1122

הערה: הנתונים התקבלו מתוך European Communities ו-NIDI: גורמי Push ו-Pull קובעים את זרימת ההגירה הבין-לאומית.

מודל פרוביט סימולטני (Simultaneous Bivariate Ordered Probit)

המודל מתחשב בשתי משוואות בו-זמנית: משוואת ההגירה ומשוואת העוני. נמצא כי כל המשתנים המסבירים שהוצגו במודל הינם מובהקים, מלבד מספר החדרים במשק הבית בארץ המגורים. לחריצות, השכלה, נישואים וקבלת העברות יש השפעה חיובית על ההחלטה להגר. אכן, ההעברות אותן מקבל משק הבית מהוות סימן חיובי לגבי תנאי הכלכלה במדינות היעד ולכן מעודדות הגירה, כפי שהוזכר גם במחקרם של נידית' וחוב' (Naiditch, Tomini & Ben, 2011). לעומת זאת, המשתנה 'מספר הילדים במשק הבית' מפחית את ההסתברות להגר. ממצא זה מציע שהתחייבויות משפחתיות יכולות להגביל את הניידות הגיאוגרפית. מגורים בעיר נמצאו גם הם כבעלי השפעה שלילית על הסיכוי להגר, היות ואזורים עירוניים מציעים יותר הזדמנויות תעסוקה. הממצאים שלנו מדגישים את ההשפעה החזקה של קרובי משפחה החיים במדינת היעד המועדפת (עבור לא-מהגרים) או קרובי משפחה במדינת היעד האחרונה (עבור מהגרים) על ההחלטה להגר. אכן, מסורת ארוכה של הגירה יוצרת רשתות תמיכה בין מדינות היעד למדינות המוצא ונותנת אפשרות להגירתם של פרטים עניים בעיקר. גם לאמונות ישנה השפעה מסוימת על ההחלטה להגר. פרטים המאמינים שהגירה היא אמצעי יעיל לשיפור המצב הכלכלי מהגרים יותר מאחרים.

לעוני בעבר יש השפעה חיובית ומובהקת על ההחלטה להגר. עבור כל רמות העוני, השימוש במודל מאפשר לנו להסיק שככל שהעוני חמור יותר כך הוא מעודד יותר הגירה. המהגרים הם בדרך כלל הפרטים העניים ביותר.

במודל המתחשב בשתי משוואות בו-זמנית, מצאנו שהשכלה ומגורים בעיר מפחיתים את הסיכוי להיות עני. עם זאת, הגורם המכריע של העוני הנוכחי היא רמת העוני בעבר. בעוד שלהגירה יש השפעה מסוימת על העוני הסובייקטיבי, לעוני בעבר יש אפקט חיובי חזק על עוני נוכחי, ממצא המאשר את קיומו של מעגל העוני.

כאשר מודדים את תוצאות ההגירה, אנו מוצאים שישנו אפקט חיובי מובהק של הגירה על עוני כאשר מפקחים על מאפייני הפרט ועל העוני בעבר. יתרה מזאת, השפעות הגירה על עוני נוכחי תלויות במצב העוני ההתחלתי: הפירוק של גורם האינטראקציה (γ) לארבעה משתנים על-פי רמת העוני מאפשר לנו להסיק שלפרטים העניים יותר יש סיכוי טוב יותר לשפר את תנאי מחייתם.

טבלה 3: רגרסיה של מודל פרוביט סימולטני

P > z	z	SE	Coef	
משוואה 1: הגורמים המשפיעים על ההחלטה להגר				
0.025	-2.232	0.139	-0.310	עיר
0.01	-2.588	0.033	-0.087	מספר ילדים
0.01	10.547	0.002	0.023	שעות עבודה
0.324	0.985	0.033	0.032	מספר חדרים
0.034	2.117	0.326	0.691	נישואים
0.01	9.065	0.343	3.113	בן משפחה במדינת היעד (עוני 1,2)
0.01	6.394	0.412	2.634	בן משפחה במדינת היעד (עוני 3,4)
0.01	2.816	0.188	0.531	אמונה לגבי הגירה (עוני 1,2)
0.071	1.805	0.258	0.467	אמונה לגבי הגירה (עוני 3,4)
0.01	2.626	0.243	0.640	מקבלי העברות כספים
0.043	2.022	0.326	0.659	עוני בעבר 2
0.025	2.229	0.428	0.955	עוני בעבר 3,2
0.01	3.422	0.454	1.555	עוני בעבר 4,2
0.021	2.306	0.132	0.306	השכלה
משוואה 2: עוני בהווה				
0.092	-1.684	0.082	-0.138	עיר
0.107	1.608	0.311	0.500	עוני בעבר 2
0.01	4.445	0.333	1.481	עוני בעבר 3,2
0.01	5.851	0.417	2.443	עוני בעבר 4,2
0.428	0.791	0.122	0.097	נישואים
0.01	-4.437	0.087	-0.389	השכלה
גמא				
0.178	-1.345	0.124	-0.166	גמא 1
0.061	-1.872	0.033	-0.063	גמא 2
0.100	-1.643	0.043	-0.0708	גמא 3
0.563	-0.577	0.069	-0.040	גמא 4

SE: Standard Errors

פירוש גורם האינטראקציה

כאשר שוקלים כיצד השינוי בהסתברות להגר (מ-0 עד 1) משפיע על רמת העוני הנוכחי לכל רמת עוני התחלתית, אנו מוצאים תוצאות שונות על-פי רמות העוני השונות. עבור רמת העוני ההתחלתית הנמוכה ביותר (יותר ממספיק) אין דרך לשפר את רמת החיים. עבור רמת העוני השנייה (מספיק) הסיכויים לשפר את רמת העוני הנוכחי גדלים ב-0.06 נקודות האחוז, עבור רמת העוני השלישית (מספיק בקושי) הסיכויים לשפר את המצב הם בערך 1.97 נקודות האחוז, ועבור רמת העוני הרביעית (פחות ממספיק) הסיכויים לשפר את המצב הם בערך 0.42 נקודות האחוז. כלומר, הסיכויים לשיפור המצב הכלכלי באמצעות הגירה הם לא פונקציה מונוטונית של

עוני התחלתי, למרות שאצל שתי הקבוצות האחרונות (פחות ממספיק ומספיק בקושי) ניתן לראות את השינוי המשמעותי ביותר במצב הכלכלי שלהם.

טבלה 4.1: ממוצע ההסתברות המותנית עבור מהגרים על מנת להגיע לרמת העוני הנוכחית

רמת עוני התחלתית				
רמת עוני נוכחית	יותר ממספיק	מספיק	מספיק בקושי	לא מספיק
יותר ממספיק	13.95%	0.19%	0.01%	6.98%
מספיק	76.48%	30.57%	8.51%	75.54%
מספיק בקושי	8.89%	43.73%	32.97%	15.72%
לא מספיק	0.68%	25.52%	58.50%	1.76%
סה"כ	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

ממוצע ההסתברות המותנית ברמת העוני הנוכחית j , בהינתן שהפרט הוא מהגר עם רמת עוני התחלתית h : $\text{Prob}(P_{t,i}^* = j / M_{t-m,i}^* = 1, P_{t-m,i}^* = h)$

טבלה 4.2: ממוצע ההסתברות המותנית עבור לא-מהגרים על מנת להגיע לרמת העוני הנוכחית

רמת עוני התחלתית				
רמת עוני נוכחית	יותר ממספיק	מספיק	מספיק בקושי	לא מספיק
יותר ממספיק	7.54%	0.12%	0.00%	5.92%
מספיק	74.91%	26.56%	6.55%	74.28%
מספיק בקושי	15.68%	43.89%	29.83%	17.62%
לא מספיק	1.86%	29.43%	63.62%	2.18%
סה"כ	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

ממוצע ההסתברות המותנית ברמת העוני הנוכחית j , בהינתן שהפרט הוא לא מהגר עם רמת עוני נוכחית h : $\text{Prob}(P_{t,i}^* = j / M_{t-m,i}^* = 0, P_{t-m,i}^* = h)$

טבלה 4.3: אמידת Gamma – אינטראקציות עם המשתנים האנדוגניים M_{t-m}^*

רמת עוני התחלתית				
רמת עוני נוכחית	יותר ממספיק	מספיק	מספיק בקושי	לא מספיק
יותר ממספיק	6.41%	0.06%	0.00%	1.06%
מספיק	1.57%	4.01%	1.97%	1.25%
מספיק בקושי	-6.79%	-0.16%	3.15%	-1.90%
לא מספיק	-1.19%	-3.91%	-5.12%	-0.42%
סה"כ	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%

ההבדל בממוצע ההסתברות המותנית בין מהגרים ללא מהגרים (ראה טבלאות 4.1 ו-4.2).

$$\text{Prob}(P_{t,i}^* = j / M_{t-m,i}^* = 1, P_{t-m,i}^* = h) - \text{Prob}(P_{t,i}^* = j / M_{t-m,i}^* = 0, P_{t-m,i}^* = h)$$

במחקר זה מצאנו עדות לכך שהמשתנה 'עוני בעבר' משפיע תמיד, אך עבור מהגרים אפקט זה חלש יותר. לפרטים עניים ועניים מאוד ישנה סבירות גבוהה יותר להגר מאשר לפרטים לא עניים. ניתן להבחין שמקדם האינטראקציה הוא הגדול ביותר עבור עניים ברמת מספיק בקושי. מקדם האינטראקציה עבור עניים ברמת מספיק הוא גדול יותר מאשר עבור עניים ברמת לא מספיק. במילים אחרות, העניים ביותר כמעט ואינם יכולים לשפר את מצבם, אבל העניים ברמת מספיק בקושי יכולים להשיג את השינוי הגדול ביותר.

דיון

המחקר הנוכחי עוסק בקשרים בין עוני סובייקטיבי והגירה ממצרים. הממצאים מאפשרים להבין את תפקידם של המשתנים השונים על ההחלטה להגר. המשתנה הראשון המשפיע על הרצון להגר הוא ההעברות הכספיות המתקבלות על-ידי משק הבית. מחקרים קודמים הראו שלהעברות הנשלחות בחזרה למדינות המוצא יש תפקיד חיוני בהקלה על העוני ובשיפור רמת החיים (Adams, Cuecuecha & Page, 2008; Shimada, 2010). אף-על-פי-כן, הממצאים מאשרים את ההשפעה החיובית שיש להעברות הכספיות על ההחלטה להגר והם משמשים כסימן חיובי המעיד על רמת חיים גבוהה יותר במדינת היעד. כמו כן, ההעברות מעודדות את הרצון להגר, כפי שנמצא במחקרם של ניידיץ' וחוב' (Naiditch, Tomini & Ben Lakhdar, 2011).

המשתנה השני המשפיע על הרצון להגר הוא קרובי משפחה החיים במדינת יעד פוטנציאלית. קיימת ספרות ענפה המתארת את הרשת המשפחתית של מהגרים קודמים שיכולה לעודד הגירה, היות והיא מספקת מידע על היעד ועל אפשרויות התעסוקה בו ומסייעת בשילובם של הפרטים לאחר הגעתם (Bartel, 1989; Jaeger, 2000; Massey & Espinosa, 1997). במחקר זה מצאנו שעוני הוא גורם מובהק להגירה וכי הגירה יכולה להיות דרך יעילה להפחית את העוני הסובייקטיבי עבור מהגרים. הפרטים העניים (ברמת מספיק בקושי) הגדילו את סיכויי ההגירה בהשוואה לפרטים עשירים יותר ושיפרו את תנאי המחיה תודות להגירה. ממצא זה מתאים לנתוני רמת המקור שפורסמו על-ידי אדמס ופיג' (Adams & Page, 2005a). לטענתם, גידול במספר המהגרים קשור בירידה של מספר הפרטים החיים מתחת לקו העוני. ממצא זה דומה גם למסקנתם של שן וחוב' (Shen et al., 2010) המציניים כי הגירה והעברות כספיות מפחיתות את אי-השוויון ברווחה אצל העניים ביותר, אך מסקנה זו אינה נכונה עבור אי-השוויון ברמת ההכנסה. למרות זאת, על-פי ממצאינו, בזמן שלהגירה ישנה השפעה מסוימת על עוני סובייקטיבי, ישנו גורם נוסף, עוני בעבר, שהוא הגורם המשפיע ביותר על עוני נוכחי.

במחקר קודם של סבטס וקסטלדו (Sabates-Wheeler, Sabates & Castaldo, 2008), שהשתמשו באותו בסיס נתונים להשוואה בין מצרים וגאנה, החוקרים הראו שהגירה לא היוותה גורם מכריע מובהק של רמת העוני הנוכחי. החוקרים השתמשו במשתנה דמה עבור עוני נוכחי. לעומת זאת, המחקר הנוכחי שוקל ארבע רמות סדורות של עוני נוכחי ועוני בעבר ולכן יכול למדוד את השפעת ההגירה על עוני סובייקטיבי בארבע הרמות.

הממצאים שלנו נוגדים מספר מחקרים המציעים שהגירה היא בחירה בלתי אפשרית עבור העניים ביותר בגלל עלויות כלכליות, נגישות מוגבלת לרשתות תמיכה וחוסר בכישורים מתאימים, אך היא אפשרית מעל רמת הכנסה ורווחה מסוימות (Adams, 1993).

בסיס הנתונים של NIDI כולל מדינות אפריקאיות ומדינות מזרח תיכון אחרות כגון מרוקו, תורכיה, סנגל וגאנה. כהצעה עבור מחקרים נוספים, רצוי לנתח את ההבדלים בין מדינות אלו באמצעות מאפייני קהילות המוצא, בהתייחס למגורים באזור עירוני לעומת אזור כפרי (Shen et al., 2010; McCormick & Wahba, 2003; Adams, 1989) ומסורות הגירה על פני זמן (Stark, Taylor & Yitzhaki, 1988). אכן, ישנה מסורת ארוכה של הגירה המקדמת רשתות תמיכה חזקות במדינות היעד ומאפשרת גישה טובה יותר להגירה של עניים. ממצאי המחקר הנוכחי מאשרים שהגירה עשויה להיות גורם חיובי להקלה על עוני ולצמיחה כלכלית עבור מדינות המוצא.

רשימת מקורות

- Adams, R.H. Jr (1989). Worker remittances and inequality in rural Egypt. *Economic Development and Cultural Change*, 38(1), 45-71.
- Adams, R.H. Jr (1993). The economic and demographic determinants of international migration in rural Egypt. *The Journal of Development Studies*, 30(1), 146-167.
- Adams, R.H. Jr, Cuecuecha, A., & Page, J. (2008). *The impact of remittances on poverty and inequality in Ghana*. Working paper No. 4732. World Bank Policy Research.
- Adams, R.H. Jr, & Page, J. (2003). Poverty, inequality and growth in selected Middle East and North Africa countries, 1980–2000. *World Development*, 31(12), 2027-2048.
- Adams, R.H. Jr, & Page, J. (2005a). The impact of international migration and remittances on poverty. In: S.M. Maimbo & D. Ratha (Eds.), *Remittances: Development impact and future prospects*. World Bank: Washington.
- Adams, R.H. Jr, & Page, J. (2005b). Do international migration and remittances reduce poverty in developing countries? *World Development*, 33(10), 1645-1669.
- Aggarwal, R., Demirguc-Kunt, A., & Peria, M. (2006). *Do workers' remittances promote financial development?* World Bank Policy Research Working Paper No. 3957. Washington: World Bank.
- Banga, R., & Sahu, P.K. (2010). *Impact of remittances on poverty in developing countries*. eSocialSciences Working Paper id 3100.
- Bartel, A.P. (1989). Where do the new US immigrant live? *Journal of Labor Economics*, 7(4), 371-391.
- Bebbington, A. (1999). Capitals and capabilities: A framework for analysing peasant viability, rural livelihoods and poverty. *World Development*, 27(12), 2021-2044.
- Béranger, V., Deutsch, J., & Silber, J. (2013). Durable goods, access to services and the derivation of an asset index: Comparing two methodologies and three countries. *Economic Modelling*, 35, 881-891.
- Broadman, S., Pouget, Y., & Gatti, R. (2010). *Labor mobility in the Middle East and North Africa: Challenges and opportunities*. World Bank Middle East and North Africa Knowledge and Learning Quick Notes Series, No. 30 (September). Marseille Center for Mediterranean Integration, Marseille, France.
- De Haan, A. (2000). *Migration and livelihoods: Case studies in Bangladesh, Ethiopia and Mali*. IDS: Brighton.

- De Haas, H. (2009). International migration and regional development in Morocco: A review. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(10), 1571-1593.
- De Haas, H. (2010). *Migration transitions: A theoretical and empirical inquiry into the developmental drivers of international migration*. IMI Working Paper 24, DEMIG project paper, 1, 1-46.
- Démurger, S., & Xu, H. (2011). Return migrants: The rise of new entrepreneurs in rural China. *World Development*, 39(10), 1847-1861.
- Di Bartolomeo, A., Fakhoury, T., & Perrin, D. (2010). CARIM migration profile. Egypt European University Institute.
- Docquier, F., & Rapoport, H. (2006). The economics of migrants' remittances. *Handbook of the Economics of Giving, Altruism and Reciprocity*, 1, 1135-1198.
- El-Saharty, S., Richardson, G., & Chase, S. (2005). *Egypt and the millenium development goals: Challenges and opportunities*. World Bank:Washington.
- Focus Migration (2009). *Turkey country profile. Netzwerk migration in Europe*, 5.
- Fusco, A. (2013). *The dynamics of perceived financial difficulties*. Working Paper 13/24. CEPS/INSTEAD AD.
- Garip, F. (2012). Repeat migration and remittances as mechanisms for wealth inequality in 119 Communities from the Mexican migration project data. *Demography*, 49, 1335-1360.
- Giulietti, C., Wahba, J., & Zimmermann, K.F. (2013). Entrepreneurship of the left-behind. *Research in Labor Economics*, 37, 65-92.
- Goedhart, T., Halberstadt, V., Kapteyn, A., & van Praag, B. (1977). The poverty line: Concept and measurement. *Journal of Human Resources*, 12(4), 503-520.
- Guagnano, G., Santarelli, E., & Santini, I. (2013). *Subjective poverty in Europe: The role of household socioeconomic characteristics and social capital*. Working Paper No. 113. Università degli Studi di Roma "La Sapienza".
- Gubert, F., & Nordman, C.J. (2011). *Return migration and small enterprise development in the Maghreb*. In: S. Plaza & D. Ratha (Eds.), *Diaspora for development in Africa* (pp. 103-126). Washington: The World Bank.
- Gupta, S., Pattillo, C., & Wagh, S. (2007). *Impact of remittances on poverty and financial development in Sub-Saharan Africa*. Working Paper 07/38. International Monetary Fund, Washington, DC.
- Hagenaars, A., & de Vos, K. (1988). The definition and measurement of poverty. *Journal of Human Resources*, 23, 211-212.
- Hamdouch, B., & Wahba, J. (2012). *Return migration and entrepreneurship in Morocco*. Economic research forum, Working Paper No. 666.
- Hulme, D., & Shepherd, A. (2003). Conceptualizing chronic poverty. *World Development*, 31(3), 403-423.
- Jaeger, D.A. (2000). *Local labor Markets, admission categories, and immigrant location choice*. Hunter college and graduate School CUNY Working Paper.
- Kothari, U. (2002). *Migration and chronic poverty*. Chronic poverty research centre, Institute for Development, Policy and Management, University of Manchester.

- Marchetta, F. (2012). Return migration and the survival of entrepreneurial activities in Egypt. *World Development*, 40(10), 1999-2013.
- Massey, D.S. (1990). Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration. *Population Index*, 56(1), 3-26.
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., & Taylor, J.E. (1993). What's driving Mexico US Migration? A Theoretical, Empirical, and Policy Analysis. In: H. De Haas (2010). The internal dynamics of migration processes: A theoretical inquiry. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10).
- Massey, D.S., & Espinoza, K. (1997). What's driving Mexico US Migration? A Theoretical, Empirical, and Policy Analysis. *American Journal of Sociology*, 102(4), 939-999.
- McCormick, B., & Wahba, J. (2003). Return international migration and geographical inequality: The case of Egypt. *Journal of African Economics*, 12(4), 550-532.
- McKenzie, D., Gibson, J., & Stillman, S. (2010). How important is selection? Experimental vs. non-experimental measures of the income gains from migration. *Journal of the European Economic Association*, 8(4), 913-945.
- Mehrez, D., & Hamdy, H. (2010). Skilled Egyptian diaspora contributions to Egypt. *Education, Business and Society: Contemporary Middle Eastern*, 3.4, 250-261.
- Moneygram (2010). *Remittance trends and the role of money transfer organizations*. (Presentational materials dated 20 July) Minneapolis, MN: Moneygram International.
- In: P. Vaaler (2011). Immigrant remittances and the venture investing environment of developing countries. *Journal of International Business Studies*, 42, 1121-1149.
- Naiditch, C., Tomini, A., & Ben Lakhdar, C. (2011). *Remittances and incentive to migrate: An epidemic approach of Migration*. EQUIPPE, Lille.
- Nassar, H. (2008). *Temporary and circular migration*. European University Institute/ CARIM (Euro-Mediterranean Consortium for Applied Research on International Migration): San Domenico de Fiesole.
- Nassar, H. (2009). *Migration and financial flows: Egypt in the MENA region*. European University Institute/ CARIM (Euro-Mediterranean Consortium for Applied Research on International Migration): San Domenico de Fiesole.
- Nassar, H. (2011). *Recent trends of Egyptian migration*. European University Institute/ CARIM (Euro-Mediterranean Consortium for Applied Research on International Migration): San Domenico de Fiesole.
- Netherlands International Demographic Institute (2000). *Push and pull factors of international migration: A comparative report*. The Hague: NIDI/Eurostat.
- OECD (1992). *Trends in international migration*. Organisation for Economic Co-operation and Development: Paris.
- Pant, B. (2008). *Mobilizing remittances for productive use: A policy-oriented approach*. NRB Working Paper 4.
- Piracha, M., & Vadean, F. (2010). Return migration and occupational choice: Evidence from Albania. *World Development*, 38(8), 1141-1155.
- Ratha, D. (2005). Workers' remittances: An important and stable source of external development finance. In: S.M. Maimbo & D. Ratha (Eds.), *Remittances: Development impact and future prospects*. World Bank: Washington.

- Ratha, D., & Xu, Z. (2008). *Migration and remittances factbook 2008*. World Bank: Washington.
- Ravallion, M., & Lokshin, M. (1999). *Subjective economic welfare* (No. 2106). World Bank Policy Research.
- Ravallion M., & Lokshin, M. (2002). Self-rated economic welfare in Russia. *European Economic Review*, 46, 1453-1473.
- Riddle, L. (2008). Diasporas: Exploring their development potential. *ESR Review*, 10(2), 28–36.
- Roodman, D. (2009). *Estimating fully observed recursive mixed-process models with Cmp*. Center for Global Development Working Paper.
- Sabates-Wheeler, R., Sabates, R., & Castaldo, A. (2008). Tackling poverty-migration linkages: Evidence from Ghana and Egypt. *Social Indicators Research*, 87, 307-328.
- Sajaia, Z. (2008). Maximum likelihood estimation of a bivariate ordered probit model: Implementation and Monte Carlo simulations. *Stata Journal*, 4(2), 1–18.
- Schramm, C. (2005). *Migration from Egypt, Morocco, and Tunisia: Synthesis of three case studies*. World Bank: Washington.
- Shen I., Docquier F., & Rapoport, H. (2010). Remittances and inequality: A dynamic migration model. *The Journal of economic inequality*, 8(2), 197 -220.
- Shimada, A. (2010). The transfer of the remittance fee from the migrant to the household. *Journal of Economic Integration*, 25(3), 613-625.
- Stanovnik T., & Verbic, M. (2004). *Perception of income satisfaction*. An analysis of Slovenian households. EconPapers.
- Stark, O., & Jakubek, M. (2013). Migration networks as a response to financial constraints: Onset, and endogenous dynamics. *Journal of Development Economics*, 101, 1–7.
- Stark, O., Taylor, J.E., & Yitzhaki, S. (1988). Migration, remittances and inequality: A sensitivity analysis using the extended Gini index. *Journal of Development Economics*, 28(3), 309-322.
- Taylor, E.J., Rozelle, S., & De Brauw, A. (2003). Migration and incomes in source communities: A new economics of migration perspective from China. *Economic Development and Cultural Change*, 52(1), 75-101.
- United Nations (1997). *International migration and development*. New York.
- United Nations (2008). *Trends in the International Migrant Stock: The 2008 Revision*. New York: UN Population Division. In D. Yang (2011). Migrant remittances. *Journal of Economic Perspectives*, 25(3), 129–152.
- Vaaler, P.M. (2011). Immigrant remittances and the venture investing environment of developing countries. *Journal of International Business Studies*, 42, 1121-1149.
- Vaaler, P.M. (2013). Diaspora concentration and the venture investment impact of remittances. *Journal of International Management*, 19(1), 26-46.
- Van Praag, B., & Ferrer-i-Carbonell, A. (2005). *A multi-dimensional approach to subjective poverty*. Paper presented at the Conference on Measurement of Multidimensional Poverty, Theory and Evidence, International Poverty Centre, Brasilia.

- Wahba, J. (2007). *Returns to overseas work experience – The case of Egypt*. In: C. Ozden & M. Schiff (Eds.), *International migration, economic development & policy*. World Bank.
- Wahba, J., & Zenou, Y. (2012). *Out of sight, out of mind: Migration, entrepreneurship and social capital*. *Regional Science and Urban Economics*, forthcoming.
- World Bank. (2008a). *Middle East and North Africa: Migration and remittance*. Retrieved March 10, 2010 from:
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/MENAEXT/0,,contentMDK:21860906~menuPK:2246554~pagePK:2865106~piPK:2865128~theSitePK:256299,00.ht>
- World Bank. (2008b). *Migration and remittances factbook 2008*. World Bank: Washington.
- World Bank. (2011). *Migration and remittances factbook*. Retrieved December 5, 2013 from:
http://www.google.co.il/books?hl=en&lr=&id=xlaAt_bEF0cC&oi=fnd&pg=PR5&dq=Migration+and+Remittances+Factbook+&ots=xAJYJJUiTJ&sig=qpHWpUiFdhFVeihI66J-H-0cKyc&redir_esc=y#v=onepage&q=Migration%20and%20Remittances%20Factbook&
- Yang, D. (2006). *Coping with disaster: The impact of hurricanes on international financial flows, 1970-2002*. University of Michigan. Mimeo.
- Yang, D. (2011). Migrant remittances. *Journal of Economic Perspectives*, 25(3), 129–152.
- Zaiceva, A., & Zimmermann, K.F. (2012). *Returning home at times of trouble? Return migration of EU enlargement migrants during the crisis*. IZA DP 7111. (forthcoming in: Kahanec, M. & K.F. Zimmermann (Eds.), *Migration and the great recession: Adjustments in the labour market of an enlarged European community*. Edward Elgar. 2014).
- Zohry, A. (2007). Egyptian irregular migration to Europe. *Migration Letters*, 4, 53-63.
- Zohry, A. (2013). *Assessment of international migration in the Arab region*. Paper presented at the Conference on Regional Conference on Population and Development in the Arab States, Cairo.